

Н. Б. Отрешко

Макросоціологія

МАКРОСОЦІОЛОГІЯ (від макро... і соціологія) – соціологічні концепції і теорії, що вивчають тенденції функціонування та зміни довгострокових історичних процесів і явищ на рівні суспільства загалом та соціальних інститутів зокрема. Класики європ. соціології О. Конт, К. Маркс, Ф. Тьонніс, Г. Спенсер, Е. Дюркгайм, В. Зомбарт, М. Вебер працювали у галузі М., оскільки у своїх працях аналізували перехід від традиц. суспільства до індустр. та різні наслідки цього переходу на рівні соц. структур, інститутів і великих соц. груп. Від 1920–30-х рр. соціологи, особливо амер., орієнтувалися переважно на аналіз процесів соціалізації окремих індивідів, їхніх взаємодій у малих групах на рівні повсякденності. Соціологія 1-ї пол. 20 ст. концентрувалася на емпірич. вивченні груп та прошарків окремого суспільства-нації і багато в чому втратила інтерес до великих істор. процесів. При цьому Б. Мур, Й. Шумпетер, П. Сорокін, Н. Еліас, К. Полані продовжували макросоціол. дослідж., які були недооцінені сучасниками, але отримали великий резонанс в остан. третині 20 ст. За висловом амер. соціолога Р. Коллінза, у серед. 20 ст. розпочався «золотий вік» істор. М. Нове покоління науковців звернулося до вивчення істор. матеріалу європ., азій., пд.-амер., афр. суспільств. З'явилися веберіан. гілка істор. соціології (Р. Бендикс, Ч. Тіллі, Р. Коллінз, Т. Скокпол, М. Манн) і марксист. гілка світ-систем. аналізу (А.-Г. Франк, І. Валлерстайн, Дж. Гопкінс, Дж. Аррігі). Нині найрозвиненішими напрямками М. є дослідж. військ.-центр. становлення сучас. держав (М. Манн, Ч. Тіллі), геополіт. динаміки, довгих циклів гегемонії (Р. Коллінз), порівнял. вивчення соц. революцій і держ. розпадів, краху імперій (Т. Скокпол), аналіз світ. систем (Ф. Бродель, І. Валлерстайн, Дж. Аррігі). М. Манн досліджує природу масового насильства та влади. Поряд з веберіан. розрізненням джерел і сфер влади на політ., екон., військ., ідеол., він виокремлює дві форми держ. влади: деспот. та інфраструктурну. Перша означає здатність правлячої еліти приймати рішення, незважаючи на інтереси ін. груп насел., друга пов'язана з можливостями держави контролювати власну тер. через суспільство і забезпечувати здійснення прийнятих рішень. Одне із найбільш визнаних досягнень М. – праця Т. Скокпол «States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia and China» («Держави і соціальні революції: Порівняльний аналіз Франції, Росії і Китаю», Кембрідж, 1979), що не тільки викликала знач. резонанс у наук. світі й привернула увагу політиків, але й спричинила десятки серйозних дослідж. революцій і рев. рухів у країнах Європи, Азії, Африки, Пд. Америки. Згідно з Т. Скокпол, соц. революції –

швидкі базові перетворення держ. і класових структур суспільства, які супроводжуються і частково виробляються через класові повстання знизу, насамперед спровоков. певною частиною контреліти. При вивченні глобал. соц. змін особл. увагу капіталіст. світ-системі приділяє І. Валлерстайн. Ця система сформувалася в Європі 1450–1650 на підвалинах зх.-європ. світ-економіки і характеризується безперерв. накопиченням капіталу. Вона складається з трьох частин, які в певному сенсі є ідеал. типами: ядро (країни Заходу з розвиненим індустр. чи постіндустр. виробництвом і сильною державою); периферія (країни, що спеціалізуються на видобутку ресурсів, мають аграрну економіку і слабку державу – т. зв. країни третього світу); напівпериферія (країни другої хвилі модернізації, у 20 ст. – соціаліст. країни, нині – країни, що утворилися після розпаду соціаліст. табору, а також Китай, Індія, Бразилія та ін.). На думку І. Валлерстайна, капіталіст. світ-система засн. на нееквівалент. осьовому поділі праці між ядром і периферією. Країни ядра змушують периферію постачати сировину за заниженими цінами, що сприяє процвітанню центру і зубожінню периферії. В основу теорії геополіт. динаміки Р. Коллінза покладено класичне визначення М. Вебером держави як монополії легітим. влади на застосування насильства на певній території. Р. Коллінз перетворив кожне поняття цієї формули в змінну величину й сформулював низку положень: перевага у ресурсах і геопозиц. перевага сприяють територ. експансії; держави всередині геогр. регіону мають тенденцію з часом ділитися на менші угруповання; кумулятивні процеси призводять до тривалого спрощення з масштаб. гонками озброєння і вирішал. війнами між небагатьма суперниками, а надмірне розширення – до ресурс. напруги і розпаду держави. 1980 він порівняв геополіт. позиції США і СРСР за критеріями своєї теорії та дійшов до висновку, що СРСР пройшов пік своєї могутності, тоді як могутність США залишиться відносно стабільною. Підтверджене часом «пророцтво» Р. Коллінза істотно підвищило престиж його теорії та М. загалом. У сучас. соціол. думці М. продовжує розвиватися у напрямі аналізу нових глобал. процесів і геополіт. трансформацій.

Рекомендована література

1. I. Wallerstein, T. Hopkins. *World-Systems Analysis: Theory and Methodology*. Beverly Hills, 1982;
2. Коллінз Р. *Макроистория: Очерки социологии большой длительности* / Пер. с англ. Москва, 2015.

Бібліографічний опис:

Макросоціологія / Н. Б. Отрешко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2017. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-60839>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).